

Članak je primljen: 6. juna 2011.
 Revidirana verzija: 20. avgust 2011.
 Prihvaćena verzija: 19. septembar 2011.
 UDC: 316.776:711.4 ; 316.324.8:004.773

dr Marta Smolinska (Marta Smolińska)

Art and Culture History Faculty, Toruń Nicolas Copernicus University
 martasb@op.pl

alien city. Grad u toku

preveo Andrija Filipović

Apstrakt: Ovaj tekst je posvećen fenomenu grada koji funkcioniše jedino u virtuelnosti. I to je upravo slučaj sa alien city — virtuelnim gradom koji „pluta“ u sajberprostoru na <http://alien.mur.at/aliencity/index.php> (napravili alien productions iz Beča). Vebsajt adresa postaje prag grada. alien city se može uporediti sa takozvanim idealnim, savršeno iscrtanim gradovima (na primer, Filaretova Sforcinda) a njegova dinamična struktura se može jukstapozicionirati sa monadom o kojoj je pisao G.V. Lajbnic. On je procesualan, nestabilan, neuhvatljiv i bezgraničan. Kao delokalizovana i nomadska struktura, alien city ne može imati nikakvu stabilnu istoriju — upravo suprotno, njegova istorija je promenljiva, neodređena i, u stvari, nepredvidiva.

Ključne reči: alien city, grad, virtualnost, sajberprostor

Prag grada

Fenomen grada je fascinirao ne samo arhitekta i urbaniste, već i filozofe, sociologe, antropologe i umetnike koji su, pažljivo ispitujući strukturu grada, posmatrali njegove transformacije kao odraz značajnih promena u ljudskom stanju. Ovo pitanje je postalo posebno zanimljivo od modernosti kada se grad pretvorio u gigantsku metropolu koja buja od života i koja okuplja najbitnije aspekte postojanja njenih stanovnika. Klasična figura koja se povezuje sa gradom je *flâneur*, šetač, koji tumara i posmatra spektakl metropole. Po Valteru Benjaminu (Walter Benjamin), on doživljava urbani pejzaž kao lavirint: „Grad je realizacija drevnog humanističkog sna o lavirintu. *Flâneur* traga za ovom stvarnošću, a da to ni ne zna”.¹ Nemački filozof sugerise da se grad samo čini koherentnim, dok ostaje neuhvatljiv i zagonetan uprkos

¹ Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, hrsg. von R. Tiedemann, Frankfurt/M 1983, Band VI, 541. Prevod po: Walter Benjamin, *The Arcades Project*, trans. Howard Eiland, Kevin McLaughlin, Cambridge, MA, 1999, 429–430.

njegovoj materijalnoj prisutnosti utelovljenoj u arhitekturi. Međutim, za postmoderni grad koji je opisan kao post-*polis*, ključna figura ostaje drugi,² koji se kreće u složenom i dinamičnom prostoru savremene metropole. U gradovima kao što je Las Vegas ova dinamika vodi tako daleko da virtualno postaje realno, a realno postaje virtualno,³ prenoseći postojanje takvog hibrida u sferu između realnosti i virtualnosti.

Sledeći korak je napravljen kada grad funkcioniše samo u virtualnosti i postoji u sajberprostoru bez ikakvog realnog arhitektonskog tkiva na površini Zemlje. I to je upravo slučaj sa *alien city* — virtualnim gradom koji „pluta“ u sajberprostoru na <http://alien.mur.at/alien-city/index.php>. „Problem virtualnosti znači da je umetničko delo nematerijalno i da mu je potreban interfejs kako bi bilo doživljeno. Ono postoji kao kod na serveru i manifestuje se vizuelno i ponekad zvučno. Ono mora biti posredovano kompjuterom koji je povezan sa internetom kako bi bilo primljeno na odgovarajući način“.⁴

Fenomenolozi više vole da doživljavaju grad i opažaju njegovu strukturu putem telesnog utapanja u mrežu ulica fizički prebivajući među zgradama i krećući se putevima. „Gradovi koji se posmatraju sa velike visine su prirodno slični kao rezultat ove posebne perspektive. Kako bi se doživela specifičnost aktuelnog urbanog prostora mora da se utopi u njegovo tkivo, hoda ulicama, gledaju fasade“.⁵ Treba doslovno preći prag grada, probiti ga, doživeti njegove zvukove, mirise, atmosferu, tvrdoću asfalta ispod stopala. U razmišljanjima o Pragu Žak Derida (Jacques Derrida) pita: „Šta je prag grada?“⁶ Problem postaje složeniji kada se, zbog svoje virtualnosti, grad ne može doživeti vlastitim telom kao u slučaju *alien city*-a. Francuski filozof primećuje da je „ponekad grad upravo na pragu, ne samo u figuri praga već na pragu nove figure, još uvek nevidljive konfiguracije koju grad treba dostići kako ne bi bio podvrgnut zakonima nečega drugog“.⁷ Uprkos činjenici da je ova tvrdnja izrečena u kontekstu razmišljanja o Pragu, ona se čini potencijalno odgovarajuća u odnosu prema tuđinskom gradu koji za sebe pridobija novi prostor, još uvek nevidljivu konfiguraciju i, u novim okvirima, postoji samo u sajberprostoru. „Vebsajt adresa postaje prag grada, utapanje tela u virtualni prostor grada može biti najbliža budućnost (ali koja tek treba da dođe) u kojem, čak i iz Ikarove perspektive, nije moguće napraviti razliku između grada i negrada. Ostaje perspektiva kompjuterskih ekrana i prozora koji konstituišu prolaz ka 'boljem svetu'“.⁸

Bolji svet

Potruga za „boljim svetom“ u gradskom kontekstu ima dugu tradiciju koja se ispoljava u pokušajima dizajniranja takozvanih idealnih, savršeno izloženih gradova koji bi trebalo da omogućе njihovim stanovnicima sreću i blagostanje. Vrhunac takvih ideja je bila Renesansa a prvi primer takvog grada je bila Sforcinda, čiji je plan bio osmouglja zvezda, potpuno harmonična i simetrična, a koju je za milansku porodicu Sforca nacrtao Florentinac Fliaret sredinom 16. veka. Uprkos činjenici da Sforcinda nikada nije sagrađena, slične ideje se latio

² Ewa Rewers, *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005, 6.

³ Ibid, 137.

⁴ Ewa Wójtowicz, *net art*, Kraków 2008, 111.

⁵ Jadwiga Zimpel, *Od reprezentacji do symulacji — migoczące powierzchnie*, In Grzegorz Dziamski, Ewa Rewers (Ed.), *Nowoczesność po ponowoczesności*, Poznań 2007, 240.

⁶ Ewa Rewers, op. cit., 63.

⁷ Jacques Derrida, *Pokolenia jednego miasta*, *Lettre Internationale*, zima 1993/1994, 13.

⁸ Ewa Rewers, op. cit, 69.

Skamoci u kasnom 16. veku. Njega su unajmili Venecijanci da sagradi Palmanovu u provinciji Udine čiji je plan ličio na zvezdu ili pahulju. Najzanimljiviji projekat u ovom kontekstu je nerealizovani nacrt idealnog grada Leonarda da Vinčija koji je, ističući pitanje funkcionalnosti, razmišljao o takvim detaljima kao što je širina ulice u odnosu prema visini okolnih palata. On je postavio grad pored reke kako bi obezbedio pogodan prevoz i očuvao higijenu grada. Najradikalnija i najfuturističnija je struktura sa više nivoa koja je trebalo da omogući funkcionisanje saobraćajnih arterija, prevoz robe i vezu sa plovnim kanalima. Idealni grad je bio poseban mikrokosmos, „bolji svet“ koji je ponekad trebalo da ispuni utopijske ideje: njegovo tkivo je trebalo da sadrži sve neophodne službe, kulturna mesta, prebivališta pa čak i bordele. Većina takvih projekata je ostala virtuelna, nikada materijalizovana, iako su Fliaretove i Leonardove ideje inspirisale konstrukciju mnogih realnih gradova.

U svetlu ove tradicije, *alien city* se može takođe smatrati idealnim gradom. Stvoren u sajberprostoru, sa internet adresom kao pragom, on je aglomeracija povezana sa utopijskim principima koju je nemoguće realizovati u aktuelnoj stvarnosti i koja je smeštena onlajn kao zahtevi koje izdaju vlasti metropole. Ove tvrdnje se tiču pitanja preoblikovanja društva putem stvaranja novih načina življenja koji su zasnovani na liberalizaciji i ukidanju svih stabilnih koordinata, osnova i granica. Kako su uredni nacrti renesansnih idealnih gradova bili zasnovani na harmoniji, simetriji i nepokretnosti arhitektonskih formi i društvenog poretka, tako je *alien city* grad-kao-proces, okarakterisan neprekidnom promenljivošću, fluidnošću i neuhvatljivošću.

***alien city* — Grad kao monada**

alien city se sastoji od superponiranih slika raznih realnih gradova i futurističkih, kompjuterski generisanih pogleda. Vizuelne aspekte prate zvukovi koji su snimljeni na ulicama različitih velikih gradova ili stvoreni putem modernih tehnologija. On je hibridna višeslojna metropola koja nastaje kao rezultat akumulacije elemenata iz aktuelne stvarnosti i veštački stvorenih elemenata. On se stalno menja, nema ni stabilni raspored ni fiksiranu topografiju. Takav je zato što svaki klik na njegovu onlajn mapu menja negovu konfiguraciju, nepovratno reorganizujući raspored ulica i institucija. Na sličan način, njegove granice umesto da ograničavaju aglomeraciju trajnim zidom, menjaju se i neuhvatljive su. *alien city* neprekidno vibrira, drhti, pulsira od transformacije, iako se transformiše iznutra, paradoksalno, on ostaje kakav jeste. Skup takvih osobina stvara mogućnost upoređivanja takve dinamične strukture sa idejom monade Gofrida Vilhelma Lajbnica (Gottfried Wilhelm Leibnitz), koji ju je upotrebio u svojoj filozofiji strukture sveta. „Kao grad koji kad se posmatra iz različitih uglova izgleda kao da se sve vreme menja i stvara neku vrstu višestruke perspektive, postoji mnogo raznih univerzuma zbog beskonačne mnoštvenosti jednostavnih supstanci. Oni su, međutim, pogledi istog univerzuma koji odgovaraju tački gledišta svake posebne monade.“⁹ Svojtvo monade je njena sposobnost da se transformiše iznutra, u vlastitim granicama, i te promene odgovaraju transformacijama drugih monada koje doprinose modifikaciji cele strukture kao da se odražavaju jedna u drugoj. Upoređujući monade sa gradom Lajbnic je otvorio put za preokretanje ovog odnosa i upoređivanja *alien city*-a sa monadom što, sa druge strane, omogućava razlikovanje osobina koje su konstitutivne za ovu aglomeraciju koja lebdi u sajberprostoru i ostaje u neprekidnom procesu. U filozofiji monade se definišu kao duhovna bića lišena vremenskog i prostornog karaktera, i idealno korespondiraju sa

⁹ Citirano u: Alain Renaut, *Era jedinstki — przyczynek do historii podmiotowości*, trans. D. Leszczyński, Wrocław 2001, 44.

jednom od glavnih književnih inspiracija za stvaranje *alien city*-a — *Nevidljivim gradovima* Itala Kalvina (Italo Calvino), u kojoj italijanski pisac opisuje metropole koje su, vremenski i prostorno diskontinuirane, zbir brojnih gradova u svetu.

alien city — Delokalizovani i nomadski grad

alien city pripada sajberprostoru koji, kao „virtuelna stvarnost koja postoji sa druge strane kompjuterskog ekrana i nudi alternativno biće konvencionalnog modaliteta ljudskog iskustva, bez sumnje predstavlja novi, radikalno drugačiji stadijum u istoriji čovečanstva”.¹⁰ On ukida ograničenja koja postoje u realnom svetu i oslobađa od tereta materijalnosti — grad pluta u neograničenom prostoru, lišen težine realne arhitekture, stalne lokacije i fizičkih stanovnika. Kao što Pol Virilo (Paul Virilio) primećuje „umetnost može biti 'nigde', ona postoji samo u emisiji i recepciji znakova“ a savremeni umetnici su „ljudi koji rade upravo sa činjenicom da umetnost više ne zauzima mesto, da je postala čista”.¹¹ Ove primedbe izgleda da precizno karakterišu situaciju *alien city*-a koji funkcioniše kao delokalizovani ili izmešteni grad dok njegov prag nije materijalan već konstituisan vebisajt adresom. Lokacija ove virtuelne metropole u sajberprostoru se podudara sa još jednom Viriliovom tvrdnjom da se „instalacije dislociraju, delokalizuju. One su pokušaji da se prodre, izgubi mesto, da se bude nigde”.¹² Pjer Levi (Pierre Lévy) predlaže analošku tezu po kojoj je virtuelna individua deterioralizovana te se stoga može javiti u beskonačnom broju trenutaka i mesta bez materijalne i stalne lokalizacije.¹³ Stoga, kako su renesansni idealni gradovi koji odgovaraju pogledu na svet te epohe bili okarakterisani simetrijom, centralizacijom i lokacijom u pažljivo izabranj i određenoj oblasti, tako je *alien city* — monadski, neuhvatljiv, decentralizovan i nematerijalan — u duhu modernosti i njene likvidnosti.

Ponekad se dogodi da *alien city* pređe ovaj prag i „materijalizuje se“ u formi videa i „sleti“ u razne galerije u celom svetu. Putujući ka realnosti, virtuelna metropola se uvek manifestuje pod drugačijim okolnostima i pod takvim uticajima podvrgnuta je neprestanim transformacijama. Njena suština je upisana sa nemogućnošću zamrzavanja ili stalnog smeštanja u jednu izložbenu instituciju. Pre svakog „sletanja“ u realni prostor *alien city* šalje sve intenzivnije signale, nešto nalik odbrojanju, signalizujući izbor mesta i svoje postepeno približavanje. Fenomen kretanja i određena vrsta nomadizma *alien city*-a ogledaju se u činjenici da se njegova slika menja u odnosu prema verziji koja je prikazana u prethodnoj galeriji. To se događa zbog toga što lutajući hibrid „usisava“ slike ulica, zgrada, silueta stanovnika i zvukove gradova koji su mu domaćini, i vodi ove fragmente na dalje putovanje. Na taj način se stalnost umetničkog dela i stabilnost njegove strukture dovodi u pitanje. Uprkos činjenici da on „apsorbuje“ fragmente specifično lokalizovanih urbanih organizama zbog njihove transformacije i putovanja u sajberprostoru, metropola zamišljena na ovaj način suština je dislokacije koju Virilio vidi kao znak sadašnje epohe.

Grupne tuđinske produkcije su mogle da nađu inspiraciju za ovu vrstu mišljenja o gradu ne samo u savremenoj ikonosferi, već i u tekstu Fridriha Kislera (Friedrich Kiesler) *Grad u prostoru* koji je napisao još 1925. Nemački umetnik je u tom tekstu zamislio metropolu

¹⁰ Agnieszka Myszała, Cyberspace: Cyberprzestrzeń (introduction), *Magazyn Sztuki* 17, 1998.

¹¹ Šlepe pole sztuki. Paul Virilio, In conversation with Catherine David, *Magazyn Sztuki* 15, 1997. trans. John Armitage (Ed.), *Virilio Live: Selected Interviews*, London, 2001, 134.

¹² Ibid, 135.

¹³ Citirano u: Ewa Wójtowicz, op. cit., 108.

koja slobodno lebdi u decentralizovanom prostoru, lišena zidova koji po njemu utelovljuju oklope za tela i duše i ograničavaju ljude u njihovim kućama nalik kovčezima. Svakodnevne aktivnosti su mehanizovane a podele između grada i sela su definitivno izbrisane. Grad koji je zamislio Kisler je neka vrsta ispostave *alien city-a*, njegova najava ili objava.

Istorija *alien city-a*

„Istorije gradova proizvode mrežu događaja koji se odigravaju u vremenu i prostoru, i koji su prepleteni sa drugim mrežama, manjim epizodama i jednostavnim naracijama u gusto tkivo istorijskog narativa“.¹⁴ Ove (i)storije se razvijaju i vremenom evoluiraju, bivaju potvrđene ili dopunjene kako bi se što više približile takozvanoj istorijskoj istini. U slučaju *alien city-a* stvari izgledaju malo drugačije. Svaki pristup sajtu se razumeva kao prelazak praga grada „šetača“ ili „drugog“ koji menja ne samo topografiju aglomeracije već i njenu istoriju. Otud istorija nije data,¹⁵ fiksirana i jednom zauvek sistematizovana, već je promenljiva, neodređena i, u stvari, nepredvidljiva. Ona zavisi od kretanja posetilaca virtuelnog grada. U takvim okolnostima ona postaje nepredvidljiva i može se razviti u raznim pravcima, neočekivano menjajući svoj tok. Hronika grada nikada neće uzeti oblik knjige u kojoj će njegova istorija biti napisana u hronološkom redu; virtuelna specifičnost *alien city-a* koji pluta u sajberprostoru dovodi u pitanje sled uzroka i posledice i hronološke ose, upetljavajući i usložnjavajući strukturu događaja. U izabranim mestima se mogu čuti različiti jezici, čitav spektar zvukova, a posle svakog klika reka i sve zgrade menjaju svoje pozicije. Svaka poseta nudi drugačije tkivo „organizma“ i očigledno takvi „organizmi“, neprestano u procesu, ne mogu imati nikakvu definitivnu istoriju. Kao rezultat toga, pamćenje i topografska orijentacija ispostavljaju se kao potpuno nekorisne i ako „šetač“ u sajberprostoru pokuša da pronađe puteve kojima je išao on/a se lako može zbuniti i zalutati. U kontekstu *alien city-a* Heraklitove reči da se ne može zagaziti u istu reku dva puta postaju posebno bitne a „klasično“ znanje i navike postaju nepotrebni teret. Potencijalni stanovnik *alien city-a* kao i posetilac na internetu se moraju rešiti starih navika i otvoriti prema jedinoj konstanti ove strukture, to jest, promenljivosti i neprestanoj evoluciji.

No ipak, sva „sletanja“ u realni prostor kada se grad „materijalizuje“ u aktuelnim galerijama i vampirski se hrani novim pogledima kako bi osvežio svoju sliku, skrupulozno i sistematično se snimaju. Ovo je jedini aspekt istorije koji je konzistentan sa takozvanom realnošću i njenim hronološkim sledom. Dalje, ovaj hibrid, delokalizovana i nomadska monada, ismeva bilo koju formu reda neprestano izbegavajući svaki pokušaj da bude kontrolisan.

Preko praga *alien city-a*

Grad u sajberprostoru buja od života, pulsira, menja se. On je u stalnom procesu, nemoguće ga je shvatiti ili opisati. On je procesualan, nestabilan, neuhvatljiv i bezgraničan. Preko njegovog praga odigrava se spektakl promena koje konstituišu njegovu suštinu i „reflektuju“ transformacije sveta sadašnjice često opisivanog kao kultura likvidnosti. Inspiracija za njegovo stvaranje je došla iz mnogih izvora: književnost i filozofija, futurističke vizije istorijske avangarde, redefinicije istorijskih narativa i načina pisanja istorije kako iz naučnog polja i

¹⁴ Ewa Rewers, op. cit., 80.

¹⁵ Videti: Marina Gržinić, Günther Heeg and Veronika Darian (Ed.), *Mind the Map! History Is Not Given. A Critical Anthology Based on the Symposium*, Frankfurt/M, 2006.

interneta tako i tradicije idealnih gradova. Ta kreativna sinteza pomenutih aspekata vodi ka konstrukciji nove vrste urbanog organizma koji se zbiva upravo preko praga materijalnog sveta i interaguje sa internet korisnicima koji ga posećuju. Svako ko zakorači u *alien city* pošto je kliknuo automatski postaje njegov ko-stvaralac i aktivno učestvuje u transformativnom procesu. Svaki pokret ima posledice — ne može se nestati u gomili ili samo ostati *flâneur* koji posmatra spektakl grada izdaleka a da se ne ostavi beleg na supstancu grada. Međutim, nismo „stranci“ koji naseljavaju post-*polis*, već tuđini koji moraju biti svesni posledica svojih činova i reevaluacije stereotipa. Ovo je posledica suočavanja sa nesvakidašnjim tipom grada koji luta u sajberprostoru. Ova struktura staje, da parafraziram Deridu, na pragu nove figure i ne potčinjava se zakonu nečeg drugačijeg i nečeg poznatog. Ona stvara vlastite, za sada nepoznate, principe.

alien city. The City In Progress.

This text is devoted to the phenomenon of the city that functions only in virtuality. And this is exactly the case with alien city — the virtual city “floating” in cyberspace at <http://alien.mur.at/aliencity/index.php> (created by alien productions from Vienna). The website address becomes the threshold of the city. alien city could be compared with the so-called ideal, perfectly laid out cities (for example Sforzinda by Filarete) and its dynamic structure could be juxtaposed with a monad, proposed by G.W. Leibnitz. It is processual, unstable, elusive and limitless. As a delocalized and nomadic structure alien city cannot have any stable history — in contrary, it's history is changeable, indefinite and, in fact, unpredictable.

Keywords: alien.city, city, virtuality, cyberspace